

MANİSA MURADIYE VAKFI'NIN 1596-1609 YILLARI ARASINDAKİ BİLANÇO ANALİZİ *

R. Hülya ÖZTÜRK**

ÖZET

Vakıflar iktisadi fonksiyonları ve ifa ettikleri önemli kamu hizmetleri yanında, şehirlerin sosyo-ekonomik görünümünün en önemli göstergeleri olmaları bakımından da birçok araştırmaya konu olmaktadır. Vakfedilen akar/gelirler içinde ziraat yapılan arazilerin bulunması, hasat ve ürün fiyatları gibi tarımsal üretime yönelik bilgiye ulaşılmasına imkân vermektedir. Sosyal ve ekonomik tarih araştırmaları bakımından önemli ve ayrıntılı veriler içeren 'Vakıf Muhasebe Defterleri'nden, vakıfların iktisadi fonksiyonları ve yaratılan istihdam potansiyeli yanında ürün fiyatları, ücretler, yevmiyeler, çalışan sayıları, icra ettikleri tamirat ve bakım işleri, keza ifa ettikleri kamu hizmetlerine dair önemli bilgiler edinilebilmektedir. Bu çalışmada ele alınan ve 1574 yılında kurulan Muradiye Vakfı, Manisa'nın en büyük ve önemli vakıflarından biridir. Vakfın bütçesi içinde en önemli gelir kaynağını kırsal kesimden elde edilen gelirler oluşturmaktadır. Bu çalışma ile vakfın 16. yüzyılın sonları ile 17. yüzyılın erken dönemleri arasında mali durumunun analiz edilmesi amaçlanmıştır. Ele alınan dönem Celali İsyanları'nın etkilerinin yoğun bir şekilde yaşandığı bir dönemdir. Buna rağmen vakfın dönemsel mali sıkıntılar yaşamakla birlikte, faaliyetlerini engelleyecek derin bir kriz yaşamadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler

Manisa, Muradiye Vakfı, Vakıf, Muhasebe Defterleri, Bilanço

Giriş

Vakıf, bir malı kamu mülkü olarak bazı amaçlar uğrunda ebedi olarak tahsis etmek demektir. Fıkıh literatüründe yararı insanlara ait olmak üzere

* Makalenin geliş tarihi: 26.04.2022 / Kabul tarihi: 07.06.2022

** Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi Akşehir İİBF İktisat Bölümü, hulyaozturk@selcuk.edu.tr, (Orcid ID: 0000-0003-1396-9737).

bir malı Allah'ın mülkü hükmünde temlik etmek şeklinde tanımlanmıştır.¹ Vakıflar özellikle VIII. ve XIX. yüzyıllar arasında İslam dünyasında sosyal ve iktisadi hayatı derinden etkileyen dini ve hukuki müesseseler olmuş,² özellikle Osmanlı tatbikatında piyasanın nakit ihtiyacını karşılayan, zenginden fakire gönüllü servet transferini artırmayı amaçlayan kâr amacı gütmeyen kurumlar olarak önemli hizmetler ifa etmişlerdir.³ Bu bağlamda vakıflar köprü, suyolları, kervansaray, han, hamam, medrese, imarethane, hastane vb. altyapı yatırımları ve sosyal tesislerin inşasını da üstlenerek devletin kamusal hizmet yükümlülüklerini hafifleten yapılar olmuşlardır. Çeşitli kategorilerde sınıflandırılabilen vakıfların ifa ettikleri faaliyetlerin bütçeleriyle doğru orantılı olduğunu ifade etmek mümkündür. Özellikle yüksek bütçeli vakıfların

¹ Ali Himmet Berki, "Hukuki ve İçtimai Bakımdan Vakıf", *Vakıflar Dergisi*, tıpkı basım, 5 (2006), 9.

² Fuad Köprülü, "Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekamülü", *Vakıflar Dergisi*, II (1942), 1; Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, XLII (2012), 479.

³ Murat Çizakça, "Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutu", *Bahçeşehir Üniversitesi Yayını*, (2000), s.21. Vakıfların faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Fuad Köprülü, "a.g.m.", s. 1-35; Feridun Akozan, "Türk Külliye", *Vakıflar Dergisi*, 8 (1969), 303-309; Bahaeddin Yediyıldız, "XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu", *Vakıflar Dergisi*, 18 (1984), 5-41; Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003; Murat Çizakça, "Cash Waqfs of Bursa 1555-1823", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 38/3 (1995), 337-346; Hasan Yüksel, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585-1683)*, Dilek Matbaası, Sivas 1998; Haim Gerber, *Economy and Society in an Ottoman City: Bursa 1600-1700*, Jerusalem 1988; Ömer Lütfi Barkan, "İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 23/1-2 (1962-63), 239-296; a.mlf, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Derişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, II (1942), 279-304; a.mlf, "Vakıfların Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Kullanılmasında Diğer Şekiller", *Vakıflar Dergisi*, 2 (1942), 354-365; a.mlf, "Edirne ve Civarındaki Bazı İmaret Tesislerinin Yıllık Muhasebe Bilançoları", *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, I/2 (1964), 235-377; Hilmi Ziya Ülken, "Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği", *Vakıflar Dergisi*, ayrı basım, IX (1971), 13-37; Daniel Crecelius, "Introduction", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 38/3 (1995), 247-261; Miriam Horexter, "Waqf Studies in the Twentieth Century: The State of the Art", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 41/4 (1998), 474-495.

yerine getirdikleri hizmetler, şehirlerin iktisadi ve sosyal vaziyetlerini önemli ölçüde etkilemiştir.⁴

‘Sultan Vakıfları’ olarak adlandırılan, padişah ve hanedan üyeleri ile vezirler, ağalar, beylerbeyleri, defterdarlar gibi yüksek mevkie sahip devlet memurlarının kurdukları vakıflar hem sistemin işleyişi hem de şehirlerin iktisadi durumu açısından belirleyici müesseseler olmuşlardır. Bu vakıfların önemli kırsal ve kentsel gelir kaynakları sayesinde büyük hacimli bütçeleri mevcut olduğundan yüksek maliyetli hizmetleri yerine getirebilmişlerdir. İnşa ettikleri hanlar, bedestenler ve dükkânlar şehrin iktisadi gelişimine katkı sağlamakta, aynı zamanda bu vakıfların etrafında zamanla mahalleler oluşmaktaydı. Bu mahallelerin karakteristik niteliği, merkezinde bir cami ya da medresenin varlığıydı. Vakıflar aynı zamanda *yeniden-dağıtımci*⁵ kurum ve tüketim merkezi olma özellikleri ile şehrin iktisadi düzenini de derinden etkilemişlerdir.⁶ Osmanlı toplumunda vakıf kültürünün yerleşmesinin ve başarılı bir şekilde uygulanmasının temel sebebi bir yandan kâr amacı gütmeksizin fertlerin ihtiyaçlarına cevap vermesi diğer yandan ise kamusal hizmetlerin (eğitim, din, sağlık, piyasanın fonlanması, sosyal güvenlik, ulaşım, altyapı, inşaat-tamirat vb.) yürütülmesine imkân sağlayan hamlelerin aynı kurum aracılığıyla gerçekleştirilebilmiş olmasıdır.⁷ Ayrıca şehirlerin kuruluş aşamalarında ve gelişmelerinde vakıfların oldukça önemli fonksiyonlar icra ettikleri de ortaya konulmuştur.⁸

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Lütfi Barkan, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, 279-304.

⁵ Vakıflar değişik kadrolar altında çok sayıda çalışan istihdam etmiş ve gelirlerini satın almalar, maaş ödemeleri, gelir fazlalarından çeşitli kesimlere aylık ödemeleri, imaretlerden yemek ve ekmek dağıtımını yolu ile ekonomiye yeniden dağıtmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kayhan Orbay, “Vakıfların Bazı Arşiv Kaynakları: Vakfiyeler, Şer’iye Sicilleri, Mühimmeler, Tahrir Defterleri ve Vakıf Muhasebe Defterleri”, *Vakıflar Dergisi*, 29 (2006), 27-41.

⁶ Kayhan Orbay, “Orhan Gazi Vakfı’nın Mali Tarihinden Bir Kesit (1593-1641)”, *Vakıflar Dergisi*, 38 (2012), 66; Özer Ergenç, “Osmanlı Şehrindeki Mahalle’nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları*, IV (1984), 69-78.

⁷ Tevfik Güran, *Ekonomik ve Mali Yönleriyle Vakıflar, Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa Vakıfları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, s.5.

⁸ Ömer Lütfi Barkan, “İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar”, s.239.

Ekonomik ve toplumsal hayatta yerine getirdikleri hizmetlerin finansmanını sağlamak için vakıfların gelir getiren mülkleri ve tarımsal arazileri vardı. Bunların sürekliliğini sağlamak amacıyla bağ-bahçe gibi tarımsal araziler vakıflara bırakılmıştır.⁹ Vakfedilmiş akarlar arasında köylere de rastlanmaktadır. Köyleri vakıf haline getirenler ise genellikle padişahlar ve hanedan mensupları olmuştur. Bu köyler bütün meskenleri, tarlaları, çayırları, ağaçları, kuyuları, nehirleri, vadileri ve bütün hak ve hukukuyla vakfedilmişlerdir.¹⁰ Vakıfların gelir getiren varlıkları arasında kırsal kesimden sağlanan gelirler önemli yer tutmaktadır. Bu gelirlerin hacimli olması ve süreklilik arz etmesi, piyasa ya da çevresel faktörlerden kaynaklanan dalgalanmalara rağmen vakıfların yerine getirdiği hizmetlerin aksamadan sürdürülmesi açısından oldukça önemliydi.

Kırsal kesimden sağlanan gelirleri ve şehirlerdeki mülkleri nedeniyle vakıflar, esas itibarıyla iktisadi hayatın da bir yansımasıydı. Bu nedenle vakıfların mali durumları ile kentsel ve bölgesel iktisadi faaliyetler arasında doğrusal bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür. Yangınlar, depremler, olumsuz hava koşulları, salgın hastalıklar, nüfus artış hızı, göç, taşışler, sınıai üretimin artması ya da azalması, ticaret yollarının değişmesi, siyasi krizler ve isyanlar gibi sonuçları oldukça belirleyici hadiselerin vakıfların mali durumunu etkilediği görülmektedir.¹¹

Vakıflar iktisadi fonksiyonları ve ifa ettikleri önemli kamu hizmetleri yanında, şehirlerin sosyo-ekonomik görünümünün en önemli göstergeleri olmaları bakımından da birçok araştırmaya konu olmaktadır. Vakfedilen akar/gelirler içinde ziraat yapılan arazilerin bulunması, hasat ve ürün fiyatları gibi tarımsal üretime yönelik bilgiye ulaşılmasına imkân vermektedir. Vakıfların iktisadi fonksiyonları ile sosyal ve ekonomik tarih araştırmaları bakımından önemli ve detaylı veriler içeren 'Vakıf Muhasebe Defterleri'nden, yaratılan istihdam potansiyeli yanında ürün fiyatları, ücretler, yevmiyeler, çalışan sayıları, icra ettikleri tamirat ve bakım hizmetleri, keza ifa ettikleri kamu hizmetlerine dair önemli bilgiler edinilebilmektedir.

⁹ Orbay, "Vakıfların Bazı Arşiv Kaynakları...", s.29.

¹⁰ Bahaeddin Yediyıldız, "a.g.m", s.8.

¹¹ Kayhan Orbay, "Orhan Gazi Vakfı'nın Mali Tarihinden Bir Kesit (1593-1641)", 66-67.

Şehirlerin iktisadi faaliyetlerinin boyutlarını ortaya koymak bakımından önemli bir gösterge olan vakıfların mali vaziyetlerini incelemeye yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan ilki Barkan'ın 1962, 1964 ve 1971 yıllarında yayımlanan öncü makaleleridir.¹² Suraiya Faroqhi de Barkan'ın ardından vakıf muhasebe defterleri üzerinde çalışarak alana önemli katkı sağlamıştır.¹³ Vakıf muhasebe defterleri üzerinden şehir ekonomilerini değerlendiren çalışmalardan biri de Erdoğan'ın Konya Mevlevi Dergahı'nın muhasebe kayıtlarını incelediği çalışmasıdır. Haim Gerber'in Bursa ekonomisi, Tahsin Özcan'ın çalışması ve Murat Çizakça'nın ise nakit/para vakıflarının muhasebe kayıtlarını incelediği makaleler de alana katkı sağlayan diğer çalışmalardır.¹⁴ Şevket Pamuk vakıf muhasebe defterlerinden elde ettiği fiyat verilerini kullanarak Osmanlı Devleti'nin 500 yıllık fiyat hareketlerini incelemiş ve enflasyon serisini oluşturmuştur. Stefanos Yerasimos ise Defterdar Ebu'l Fazl Efendi Vakfı'nı, Fahri Unan Fatih Külliyesi'ni, Tevfik Güran da Süleymaniye ve Gazi Süleyman Paşa vakıflarını incelemiştir. Vakıf muhasebe kayıtları üzerinde çalışan bir diğer isim de Ahmet Köç'tür.¹⁵ Kayhan Orbay

¹² Ömer Lütfi Barkan, "İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar", s.239-296; a.mlf, "Edirne ve Civarındaki Bazı İmaret Tesislerinin Yıllık Muhasebe Bilançoları", s.235-377; a.mlf, "Süleymaniye Cami ve İmareti Tesislerine Ait Yıllık Bir Muhasebe Bilançosu 993-994 (1585-1586)", *Vakıflar Dergisi*, 9 (2006), 109-161.

¹³ Suraiya Faroqhi, "Vakıf Administration in Sixteenth Century Konya, The Zaviye of Sadreddin-i Konevi", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, VXII/2 (1974), 145-172; a.mlf, "Seyyid Gazi Revisited: A Foundation as Seen Through Sixteenth and Seventeenth Century-Documents", *Turcica* (1981), 90-122. a.mlf, "A Great Foundation in Difficulties: Or Some Evidence on Economic Contraction in the Ottoman Empire of the Mid-Seventeenth Century", *Revue d'Histoire Magrebine*, 47-48 (1987), 109-121; a.mlf, "Agricultural Crisis and the Art of Flute-Playing: The Wordly Affairs of the Mevlevi Dervishes (1595-1652)", *Turcica*, XX (1988), 43-69.

¹⁴ M. Akif Erdoğan, "Konya Mevlevi Dergahı'nın Mali Kaynakları ve İdaresi Üzerine Düşünceler ve Belgeler", *Belgeler*, XVII (1996), 41-70; Haim Gerber, *Economy and Society in an Ottoman City: Bursa 1600-1700*; Murat Çizakça, "Cash Waqfs of Bursa 1555-1823", s.337-346; Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları-Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği-*, Ankara 2003.

¹⁵ Şevket Pamuk, *İstanbul ve Kentlerde 500 Yıllık Fiyat ve Ücretler, 1469-1998*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 2000; a.mlf, *A Monetary History of the Ottoman Empire*, Cambridge University Press, New York 2000; a.mlf, "The Price Revolution in the Ottoman Empire Reconsidered", *International Journal of Middle East Studies*, 33 (2001), 69-89. a.mlf, "Prices in the Ottoman Empire, 1469-1914", *International Journal of Middle East Studies*, 36 (2004), 451-468; Süleyman Özmucur-Şevket

ise vakıf muhasebe defterlerini oldukça geniş bir çerçevede incelemiş ve alana ciddi anlamda katkı sağlamıştır.¹⁶

Vakıf muhasebe defterleri üzerinde giderek daha fazla çalışma yapılmasının nedeni, şehirlerin iktisadi performansı hakkında önemli bilgiler sağlamasıdır. Vakıfların bünyesinde çalışan görevlilerin aylık ve maaş ödemeleri, çalışan sayıları ve görevleri hakkında vakıf muhasebe kayıtlarında ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler sayesinde dönemsel ücret seviyesi belirlenebilmektedir. Yıllar içinde ücretlerde meydana gelen değişim de bu sayede tespit edilebilmektedir. Vakıfların imaret ve mutfak ihtiyaçları için satın aldıkları malzemeler de ürün fiyatları hakkında önemli veriler sağlamaktadır. Yıllar itibarıyla erişilebilen ürün fiyatları, fiyat serilerinin oluşturulmasına ve

Pamuk, "Real Wages and Standards of Living in the Ottoman Empire, 1489-1914", *The Journal of Economic History*, 62 (2002), 293-321; Stephane Yerasimos, "Le Wagf du Defterdar Ebu'l Fazl Efendi et ses Beneficiaires", *Turcica*, 33 (2001), 7-33; Fahri Unan, *Kuruluşundan Günümüze Fatih Külliyesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003; Tevfik Güran, *Ekonomik ve Mali Yönleriyle Vakıflar, Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa Vakıfları*; Ahmet Köç, "XV. Yüzyılda Ümera Vakıfları ve Ankara'nın Kentsel Gelişimi", *Bahkesir Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XXII (2009), 179-191; a.mlf, "Mevleviler ve Devlet: Ankara Mevlevihanesi Örneği (Ekonomik Statü, Vakıflar, Yönetim)", *Belleten*, LXXVI (2012), 527-552; a.mlf, "Osmanlı Devleti'nde Hazine Gelirlerden Vakıflara Yapılan Tahsisatlar", *Vakıflar Dergisi*, XXXIX (2013), 103-114; a.mlf, "İdari ve Mali Açılardan XVIII. Yüzyılda Seyyid Hüseyin Gazi Tekkesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 72 (2014), 15-42.

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kayhan Orbay, "Vakıfların İktisadi Boyutu, Yeni Arşiv Kaynakları ve İktisadi Yaklaşımlar", 6. *Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara 2009, III, 1463-1474; a.mlf, "Muhasebe Defterlerine Göre 17. Yüzyıl Başlarında Üç Şerefeli Cami Vakfı", *H.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15 (2011), 159-165; a.mlf, "Bursa'da Sultan II. Murad Vakfı'nın Mali Tarihi 1608-1641", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 61/2 (2011), 293-322; a.mlf, "Gazi Süleyman Paşa Vakfı'nın Mali Tarihi ve 17. Yüzyılda Trakya Tarımsal Ekonomisi", *A.Ü.Tarih Araştırmaları Dergisi*, 30/49 (2011), 145-181; a.mlf, "Edirne II. Bayezid Vakfı'nın Mali Tarihi (1597-1640)", *A.Ü. Güneydoğu Avrupa Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi*, 1/1 (2012), 113-141; a.mlf, "Orhan Gazi Vakfı'nın Mali Tarihinden Bir Kesit 1593-1641", *Vakıflar Dergisi*, 38 (2012), 63-84; a.mlf, "Financial Development of the Waqfs in Konya and the Agricultural Economy in the Central Anatolia Late Sixteenth Early Seventeenth Centuries", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 55 (2012), 74-116; Kayhan Orbay ve Hatice Oruç, "Sultan II. Murad'ın Edirne Cami-i Şerif ve Darül-hadis Vakfı 1592-1607", *İ.Ü. Tarih Dergisi*, 56 (2012/2), 1-24.

bu suretle oluşturulan seriler de fiyat hareketlerine ve enflasyona dair tespitler yapılmasına imkân vermektedir.¹⁷ Vakıfların aynı olarak topladıkları vergi gelirlerini piyasada satmaları özellikle buğday, arpa ve pirinç gibi tarımsal ürünlerin fiyatlarının izlenmesini mümkün kılmaktadır. Vakıfların gerçekleştirdikleri tamirat işleri de yine çeşitli malzeme fiyatları ve amele/işçi ücretleri hakkında bilgi edinmemizi sağlamaktadır. Vakıf muhasebe defterleri aracılığıyla dönemsel vergi gelirlerine ulaşmak da mümkündür. Netice itibarıyla vakıfların, kuruldukları şehir ve bölge ekonomisi açısından son derece önemli bu verileri, muhasebe defterleri aracılığıyla kayıt altına aldıkları görülmektedir.¹⁸ Bu defterler yukarıda da belirtildiği üzere şehir tarihi çalışmaları ile sosyal ve ekonomik tarih araştırmaları bakımından son derece önemli veriler sağlamaktadır.

1. XVI. Yüzyılda Manisa'nın İktisadi Görünümü

Manisa eski çağlardan beri, önemli ticaret yolları üzerinde bulunması sebebiyle, siyasi ve iktisadi açıdan önemli bir şehir olmuştur. Şehrin bu vasfı Osmanlı hakimiyeti döneminde daha da ön plana çıkmıştır. XVI. yüzyılda ticaret yollarının Manisa'yı çevrelemesi ve bu yolların ucundaki İzmir, Foçalar, Urla, Sivrihisar ve Çeşme iskeleleri üzerinden şehrin nispeten dışa açık bir ekonomiye sahip olduğunu düşündürmektedir. Şer'î Sicil kayıtları bu durumu desteklemekte, Sakızlı ve Venedikli tacirlerin Manisa ve civarında ticari faaliyette bulduklarını göstermektedir.¹⁹

1531 tarihli tahrir göre Manisa'da ihtisab vergisinin, diğer vergilerden nispeten daha düşük seviyede olması, dönem itibarıyla şehrin ticari ve sınai alanda fazla gelişmediğine işaret edebilir. İlgili kayıtlarda ticaretten ziyade Manisa'da tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu görülmektedir. Öte yandan yalnızca yağhâne, bozahâne ve şem'hânedenden alınan vergilerin ön plana çıkması, şehrin zirai ekonomiye bağlı bir merkez olma karakterini kuvvetlendirmektedir. Şehirde faaliyette bulunan esnaf arasında kasap, bakkal, saraç, kuyumcu, hallâc, attâr, taşçı, pabuççu, haddâd (demirci), harrât (doğramacı-cıkrıkçı), helvacı, börekçi, kebabçı ve dellâllar bulunmaktaydı. Tarımsal ürün

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Pamuk, *İstanbul ve Kentlerde 500 Yıllık Fiyat ve Ücretler 1469-1998*.

¹⁸ Tahrir Defterleri, Vakfiyeler, Siciller, Mühimme ve Ahkam defterleri vakıfların faaliyetleri hakkında önemli veriler içermektedir.

¹⁹ Feridun Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013.

olarak ise buğday, arpa, pamuk, pirinç, üzüm, burçak, nohut, soğan, susam, börülce, ceviz, badem, mercimek, bakla, zeytin gibi ürünler üretilmekte, ayrıca boya sanayiinde kullanılan kök boya üretimi de Manisa köylerinde gerçekleştirilmekteydi. Bölgede hayvancılığın da önemli bir yer tuttuğu söylenebilir, özellikle konar-göçer nüfusun sürekli yerleşik nüfustan fazla olması bu tespiti destekler niteliktedir.²⁰

Osmanlı ekonomisinin hububattan sonra, en önemli kalemlerini pamuk istihali, sanayi ve ticari ürünleri teşkil etmekteydi. Manisa'da özellikle *alaca* ve *bogasi* imalatı XVI. yüzyılda oldukça yaygındı. Ayrıca bu dönemde *Kızillu Manisa Kuşağı* da imal edilmekteydi. Şehirde attar dükkânlarının oldukça yaygın olduğu anlaşılmaktadır. İtriyat, baharat, ev ilaçları, boya maddeleri ve şeker çeşitlerinin satıldığı bu dükkânların Manisa Çarşısı'nda yoğunlaştığı görülmektedir. İncelenen dönemde Manisa'nın başlıca zirai üretimini hububat teşkil etmekte ise de bazı yıllarda çekirge istilası ve kuraklık başta olmak üzere doğal afetler gibi nedenlerle ürün rekoltesinde düşüşler görülmüştür. Ancak bu arızı durumlar dışında şehirde üretilen hububat, umumiyetle ihtiyacı karşılamaya yetmiştir. Manisa'da H.963 (1555-56) ve H.988 (1580-81) yıllarında kıtlık yaşanmıştır. H.992 (1584-85) yılında ise civardan hububat temin edilememesi nedeniyle Trakya-Rumeli bölgesinden zahire tedarik edilmiştir. XVI. yüzyılda Manisa'da temininde en çok güçlük çekilen temel gıda maddesi ise koyun eti olmuştur. Bu nedenle yine Rumeli'den şehre koyun sürüldüğü görülmektedir. Şehrin et talebinin önemli bir nedeni de büyük imaretlerin varlığıydı. Bu sebeple H.972 (1563-64), H.976 (1568-69), H.979 (1571-72), H.989 (1581-82), H.990 (1582-83) yıllarında Rumeli'den bölgeye koyun sevk edilmiştir.²¹ İlgili kayıtlardan kasaplık küçükbaş hayvan tedarikinin hacmine dair bilgiler edinmek de mümkündür, örneğin Muradiye İmaret-i için H.990 (1582-83)'de şehre 3000 koyun getirilmiştir.²²

²⁰ Yuzo Nagata, "16. Yüzyılda Manisa Köyleri: 1531 Tarihli Saruhan Sancağına Ait Bir Tahrir Defterini İnceleme Denemesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 32 (1979), 734-756.

²¹ Manisa'nın ihtiyacı olan koyun sadece Rumeli'den değil aynı zamanda Karaman'dan da temin edilmiştir, bkz. Feridun Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, s.85.

²² Feridun Emecen, *a.g.e*, s.85.

1. Muradiye Camii Ve Külliyesi

Şehzadeler Şehri olarak anılan Manisa'nın XVI. yüzyılın sonlarına dek en görkemli yapılarından biri III. Murad tarafından inşa ettirilen Muradiye Camii ve Külliyesi olmuştur.²³ Muradiye Cami, medrese, imaret, dükkânlar ve XIX. yüzyılda bunlara ilave edilen kütüphane ile bir külliye teşkil eder. Muradiye Camii III. Murad'ın H.991-994 (1583-1585) yılları arasında inşa ettirdiği ikinci yapıdır.²⁴ İlk caminin III. Murad'ın Manisa'da şehzade olarak bulunduğu dönemde 1570-73 yıllarında yaptırılmış olduğu belirtilmiştir.²⁵ İlki, bugün mevcut olan cami kadar büyük olmadığı ve cemaate yetmediği gerekçeyle yıktırılmış, tahtta olduğu dönemde 1583 yılında yenisinin inşasına başlanmıştır.²⁶ İlk caminin inşası tamamlandıktan sonra 1574 yılında bir vakıf

²³ Feridun Emecen, "Manisa Muradiye Camii İnşasına Dair", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 13 (1987), 177.

²⁴ Kâmil Su, Mühimme Defterleri'ne dayanarak yaptığı çalışmasında mevcut caminin yerinde eski bir cami olduğunu, bugünkü caminin yeniden inşa edildiğini ifade etmekte ise de ilk caminin kesin inşa edilmiş tarihini vermemekte, 1574 yılında caminin mevcut olduğunu gösteren bir vesikayı sunmaktadır, ayrıntılı bilgi için bkz. Kâmil Su, *Mimar Sinan'ın Eserlerinden Muradiye Camii*, İstanbul 1940.

²⁵ Feridun Emecen ise 1572-1573'te Şehzade Murad Manisa'dan ayrılmadan önce ilk caminin tamamlandığını belirtir. 1570 yılında Şehzade Murad'ın Manisa'da bir hamam yaptırmak için izin istediğini, caminin inşaatına başlama tarihinin bu döneme yakın olabileceğini ifade ederek, ilkinin III. Murad'ın şehzadeliliği sırasında 1570-1573 yılları arasında yapılmış olma ihtimalinin yüksek olduğunu belirtmektedir, ayrıntılı bilgi için bkz. Emecen, "Manisa Muradiye Camii İnşasına Dair", s.177-194.

²⁶ Erdem Yücel, "Manisa Muradiye Camii ve Külliyesi", *Vakıflar Dergisi*, VII (1968), 207-214. III. Murad'ın padişah olarak Manisa'dan ayrılmasından sonra, şehir halkı bu küçük caminin kifayet etmediğini bildirerek, genişletilmesini talep etmişler, bunun üzerine H.985/1577'de caminin kapı üstü ve onun iki tarafındaki duvarları yıktırılmak suretiyle, mümkün mertebe genişletilmesine dair emirler yollanmıştır. Bu arada III. Murad'ın haslarına dahil bir kısım köylerin Muradiye evkafına dahil edildiği, ayrıca, cami ve imaret için bir vakfiye tanzim edildiği dikkat çekmektedir. Ancak cami genişletilmek istenirken, temellerinden yıktırılmış ve yeniden inşasına başlanmış, fakat bu da eskisi gibi dar olmuş, bu nedenle hükümet merkezi de tahkikat başlatmıştır. Caminin genişletilmesi konusunda halk arasında anlaşmazlık çıkmış, meselenin büyümesi üzerine caminin planları Mimar Sinan'a çizdirilerek, Mimar Mahmud Ağa ile birlikte Manisa'ya gönderilmiş ve caminin bu plan gereği yeni baştan inşasına başlanmıştır. H.994 yılında caminin inşası tamamlanmış ancak diğer binaların inşası sürmüştür. H. 1001/1593'de binaların etrafına yol yapılmasıyla inşaat tamamlanmıştır, bkz.Feridun Emecen "a.g.m", s.177-194; Kâmil Su, a.g.e, s.6-11.

kurularak belirli akarlar tahsis edilmiş ve gerekli masraflar bu yolla karşılanmaya çalışılmıştır. Başlangıçta gelirler H.981/1574 tarihli hükümlerle tahsis olunmuş, H.982 (1574-75) tarihli hükümlerle bu akarlardan bazıları, başka gelir kaynakları ile istibdal edilmiştir. İzmir'e bağlı Denizliburnu, Çeşme'ye bağlı Kızılkilise ve Kösedere köyleri tamamen vakfa tahsis edilmiştir. Ardından Saruhan sancağında Halilbeylü, Kozluca ve Karacalu köylerinin gelirleri de vakfa bağlanmıştır.²⁷ Vakfiyesindeki hükümler doğrultusunda Muradiye Camii'ne eczâhan/cüzhân ve cüzhân noktacılığı²⁸ tayini yapılmış, yılda bir kere âdet olduğu üzere Mevlid okunması şart koşulmuştur.²⁹

3. Manisa Muradiye Vakfı'nın Mali Görünümü

İncelediğimiz Manisa Muradiye Vakfı'nın Muhasebe Defterleri H.1004 (1595/1596) yılı ile H.1017 (1608/1609) yıllarını kapsamaktadır. İlgili döneme ait tüm yılları kapsayan muhasebe kayıtlarına ulaşmak mümkün olmamıştır. Özellikle H.1012 (1603/1604) yılından H.1017 (1608/1609) yılına kadar vakfa ait muhasebe defterleri tam bir seri teşkil etmemektedir. Vakfın incelediğimiz muhasebe kayıtları toplamda yedi yılı kapsayan 11 adet defterden oluşmaktadır.³⁰

a. H.1004 (1595/1596) YILI

Gelirler:

Manisa Muradiye Vakfı'nın muhasebe kayıtları 371 gün üzerinden tutulmuştur, diğer bir ifadeyle vakıf bir muhasebe dönemini 371 gün olarak belirlemiştir. Çalışmanın kapsadığı tüm yıllar için bu durum geçerlidir. Farklı vakıflar için yapılan benzer çalışmalarda da 16, 14, 13 ya da 12,5 aylık muhasebe dönemlerinin esas alındığı görülmüştür.³¹ Vakıf muhasebe defterlerinde *asl-ı mâl* (toplam gelir) başlığı altında kayıtlı olan tüm vakıf gelirleri *vuzî'a min zâlik* (toplam giderler) başlığı altındaki giderlerle dengelenir. Eğer arada bir fark oluşmuşsa vakıf bütçesinin fazlası veya bütçe açığı ile dengelenir ve hesap kapatılır. *Asl-ı mâl*, mukataa gelirleri, aylık bazda toplanan kira gelirleri

²⁷ Feridun Emecen, *Tarihin İçinde Manisa*, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları, Manisa 2007, s.146-147.

²⁸ Cüz okuyucularının devamını kontrol eden kimse.

²⁹ Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, s.102.

³⁰ BOA, TS.MA.d, nr.3568 01-011.

³¹ Kayhan Orbay "Bursa'da Sultan II. Murad Vakfı'nın Mali Tarihi 1608-1641", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 61/2 (2011), 293-322.

ve bir önceki yıldan devreden bakiyelerin toplamından oluşur ve vakfın 'toplam gelirleri'ni ifade eder. Mukataa gelirleri *an-mahsûl-i mukâta'ât-ı evkâf fi sene-i mezbûr* başlığı, kira gelirleri ise *an-emoâl* başlığı altında yer almaktadır. Eğer cari dönem içinde 'çeşitli gelirler' mevcutsa bu meblağ da *emoâl-i müteferrika* adıyla kaydedilirdi. Kayıtlarda *bakiyye-i muhâsebe-i sene-i mâziye* ifadesi önceki dönemlerden devreden meblağa delalet etmektedir. Bu tutar vakfın kasasında tuttuğu nakitle birlikte tahsil edemediği gelirleri de içerir.³² H.1004 (1595/1596) yılında *asl-ı mâl*/gelir miktarı 1.631.640 akçedir. Meblağın bileşenlerine baktığımızda mukataa gelirleri 1.191.992 akçe, önceki yıldan devreden bakiye 239.013 akçe ve yedek akçe 200.000'dir. Vakfın dükkân kiralardan sağladığı gelir, toplam gelir içinde oldukça düşük bir paya sahiptir. Dükkân kiralardan 300 akçe gelir sağlanmıştır, bu rakam toplam gelirlerin yalnızca % 0.025'ine tekabül etmektedir. Ayrıca caminin cüz noktacısının geliri³³ 335 akçedir, bu tutar, *an-mahsûl-i noktât-i huddâm-ı câmi'-i şerîf* ibaresiyle kaydedilmiştir. Benzer şekilde bu tutar da toplam gelirlerin oldukça küçük bir kısmını %0.28'ini oluşturmaktadır. Önceki dönemden devreden bakiyenin de bütçe içinde fazlaca bir yer tutmadığı görülmektedir. Vakfın temel gelir kaynağı mukataa gelirleridir. Manisa Muradiye Külliyesi'nin cari dönemde gerçekleşen 1.192.627 akçelik geliri ile selâtin ve vüzerâ vakıfları arasında büyük ölçekli bir vakıf kategorisinde olduğunu ifade etmek mümkündür.

Orbay *asl-ı mâl* terimine özellikle dikkat edilmesi gerektiğini vurgular; çünkü herhangi bir mali dönemin toplam gelir rakamı önceki dönemlerden devreden tahsil edilememiş gelirleri de içerir. Bu gelirler cari dönem içerisinde de tahsil edilemeyebilir. Kira gelirleri ilgili muhasebe döneminde fiilen tahsil edilen miktarlarıyla kayıtlara geçer. Orbay'ın tespitine göre mukataa gelirleri fiili tahsilat miktarlarıyla değil, sözleşmelerde tespit edilen miktarlarıyla kaydedilir ve toplam gelire eklenir. Rakamlar vakfın fiilen tahsil ettiği meblağı ifade etmez. Toplam gelir rakamı da mukataa gelirlerini sözleşme değerleri ile içerdiğinden gerçekleşen geliri temsil etmez. Dolayısıyla toplam

³² Bu gelirler içinde mukataa gelirleri de yer almaktadır ve mukataalar sözleşme bedeli üzerinden deftere kaydedilirdi. Defterde kayıtlı olan tutar ile fiilen tahsil edilen tutar arasında fark olabilirdi. Eğer fark varsa bu rakam, alacak olarak deftere kaydedilirdi. Vakfın tahsildarları aracılığıyla topladığı ayni ve nakdi gelirlerinde tahsili öngörülen miktar ile fiilen tahsili gerçekleşen miktar arasında fark oluşabilirdi.

³³ Cüz noktacısının devamlılık göstermeyen cüzhânlara ceza kestiği ve bu meblağın onların maaşından kesildiği düşünülmektedir. Muhtemelen bu kayıtlar ceza olarak cüzhânların maaşından kesilen tutarı ifade etmek için muhasebe sistemi gereği düzenlenmiş olmalıdır.

gelir rakamını bir vakfın mali durumunu ve gelişimini izlerken mali durumun doğrudan bir göstergesi olarak yorumlamak mutlak manada sağlıklı sonuçlar vermeyebilir.³⁴

Toplam gelirler başlığının önceki dönemden devreden bakiyeleri de içeriyor olması, gözden kaçırılmaması gereken bir diğer önemli ayrıntıdır. Toplam gelir hacminin yüksek olması, daima vakfın gelirlerinin yüksek olmasından kaynaklanmıyor olabilir. Önceki dönemde tahsil edilemeyen alacaklar cari döneme devretmiş olabilir ve bu durum da toplam gelir rakamının artmasına yol açabilir. Bu bağlamda yüksek toplam gelir rakamı aslında olumlu bir gelişmeyi değil, aksine vakfın tahsil edemediği alacaklarının yüksek seviyede olması nedeniyle olumsuz bir duruma tekabül edecektir. Bu nedenle muhasebe defterlerini analiz ederken bilhassa toplam gelirin bileşenlerine dikkat etmek isabetli sonuçlara ulaşmamızı mümkün kılacaktır.

Tablo 1. Vakfın Gelirleri

	Toplam gelirlerin içindeki payı (%)	H.1004 (1595/1596)		Toplam gelirlerin içindeki payı (%)	H.1004 (1595/1596)
Gürleye Mukataası	%33,38	398.000	Melikli Mukataası	%3,44	41.000
Hüsam Bey Mukataası	%13,5	160.000	Halilbeyli Mukataası	%3	36.000
Denizliburnu Mukataası	%5	60.000	Yaka Köyü Mukataası	%2,27	27.000
Germiyancık Mukataası	%4	48.667	Andlucaözü Mukataası	%1,21	14.500
Kösederesi Mukataası	%6,5	78.334	Saruhan Livası Çeltik Geliri	%17,31	206.492
Karıncalı Mukataası	%5	60.000	Bahadırlı Mukataası	%5,19	62.000
Dükkân Kirası	%0,025	300	Cüz noktacı	%0,028	335
TOPLAM		1. 192. 627 akçe			

Mukataa gelirleri içinde en yüksek pay Gürleye Mukataası'na aittir. İkinci sırada ise Saruhan Livası'nın çeltik geliri yer almaktadır.

³⁴ Kayhan Orbay, "Edirne Muradiyye Vakfı'nın Mali Yapısı ve Gelişimi", *Bellekten*, 78 (2014), 987.

Giderler:

İlgili muhasebe defterlerinde giderler başlığı altında, maaş ve aylık ödemeleri ile yapılan harcamaların toplamı yer almaktadır. Giderler başlığı altında ilk önce *el-vezâif* başlığı altında maaş ve aylık ödemeler yer almaktadır. Vakıf görevlilerinin sayısı ve yevmiyelerine ilişkin detayları bu bölümde görmek mümkündür.

Tablo 2. Vakıf Görevlilerine Ödenen Maaş ve Aylıklar

H.1004 (1595/1596)	Kişi sayısı	Yevmiye (akçe)	Toplam maaş ve aylık ödemeleri içindeki payı (%)	371 gün için yapılan ödeme (akçe)
Müderris	1	70	%7,05	25.970
Müderris'in Öğrencileri	19	6	%11,49	42.294
Hankâh Şeyhi	1	10	%1,008	3.710
Hankâh Şeyhi'nin Öğrencileri	12	1	%1,21	4.452
Mübâşir	6	5-12	%8,76	32.244
Cami Hizmetlileri	30	2-20	%16,57	60.967
Cami Müezzini	9	1-6	%4,25	15.653
Kayyım ve Kandilci	9	2-5	%3,73	13.727
Hâfız	11	2-5	%2,52	9.275
Sabah Vakti Cüzhanları	31	1-2	%6,15	22.631
Oğle Vakti Cüzhanları	31	1-2	%6,15	22.631
İkinci Vakti Cüzhanları	31	1-2	%6,15	22.631
Tesbih Çekenler Cemaati	12	2	%2,5	9.200
Vakıf Tahsildarı ve Diğer Görevliler	16	2-5	%6,53	24.028
İmaret Hizmetlileri	26	2-15	%9,79	36.028
Server Ağa Mescidi'ndeki Görevliler	3	1-3	%0,60	2.226
Zevâ'idhorân	3	2-20	%2,98	10.972
Uncuboz Köyü Camii Görevlileri	13	1-3	%2,52	9.275
TOPLAM	264		367.915 akçe	

H.1004 (1595/1596) vakıf bütçesinde toplam gider tutarı 1.221.402 akçedir. Toplam giderlerin en büyük kısmını %53.23'lük bir orana tekabül eden 650.175 akçe ile imaret mutfağı için yapılan harcamalar oluşturmaktadır. Ele alınan dönemde rakamsal büyüklük açısından ikinci sırada yer alan giderleri

ise medrese ve imaret görevlilerine ödenen aylık ve maaşlar oluşturmaktadır. Vakıfta görevli 261 kişi ve 3 zevâidhorân için 367.915 akçe yani toplam harcamaların %30.12'si kadar aylık ve maaş ödenmiştir. Vakıfta bir çalışanın ortalama günlük ücreti yaklaşık olarak 1,39 akçeye tekabül etmektedir. Buna göre Hânkâh Şeyhi ile Müderris ve öğrencilerinin yevmiyesinin ortalamanın hayli üstünde olduğu görülmektedir.³⁵

Maaş ve aylıkların 32.160 akçelik kısmı *el-müşâhere* olarak ödenmiştir. Vakfın yaptığı bazı maaş ve aylık ödemelerinin dönemi *el-vezâ'if* terimi ile kayıtlı olan döneme denk gelmiyorsa, diğer bir ifadeyle dönemsel olarak farklılık söz konusuysa, bu ödemeler *el-müşâhere* başlığı altında ayrıca belirtilmiştir. Defter içindeki maaş ve aylık ödemelerinin ayrıntılı kayıtlarında da aynı terim ile farklı döneme ilişkin ödemeler ayrıca kaydedilmiştir. Bu dönemsel farklılığın çeşitli nedenleri olabilir; vakıf hizmetlisinin dönem içinde göreve başlaması, bir başkasının vefatı, görevinden ayrılması, vakfın bazı aylara ait ödemeleri erteleme veya önceki dönemde ertelenen ve verilmeyen maaş ve aylıkların cârî dönemde verilmesi durumlarında, maaş ve aylık ödemeleri ana girişinde kayıtlı dönemden farklı döneme ilişkin ödemelerden oluşur.³⁶

Maaş ve aylık ödemelerinin hemen ardından harcamalar kısmı gelmektedir. *Be-cihet-i ihrâcât-ı me'kûlât* başlığı altında mutfak için yapılan yiyecek harcamaları yer almaktadır. Mutfak masrafları toplam harcamaların %53,23'ünü oluşturmaktadır ve 650.175 akçe tutarında harcama yapılmıştır. 35.987 vukiyye ekmek alınmış ve gıda harcamalarının %26.23'ünü oluşturan 170.559 akçe ödenmiştir. 11.302 vukiyye etin bedeli 190.648 akçedir ve gıda harcamalarının %29.3'ünü oluşturmaktadır. 1.356 vukiyye sade yağ satın alınmış ve 57.167 (%8.79), keza 1.581 vukiyye bal satın alınmış ve 28.158 (%4.33) akçe ödenmiştir. Saruhan kilesi ile satın alınan 218 kile buğdayın bedeli 45.828 (%7.04) akçedir.³⁷ 424 vukiyye nişasta satın alınmış ve 6.759 (%1.03) akçe ödenmiştir. 90 vukiyye badem alınmış ve 3.600 (%0.55) akçe ödenmiştir. 26 kile nohut alınmış ve 5.276 (%0.81) akçe ödenmiştir. 820 dirhem safranın bedeli 1.965 (%0.30) akçedir. Saruhan keyli ile 320 kile piring

³⁵ Tabloda rakamlar görevlilere ödenen en düşük ve en yüksek yevmiye rakamlarıdır.

³⁶ Kayhan Orbay, "Edirne Muradiyye Vakfı'nın Mali Yapısı ve Gelişimi", s.990.

³⁷ Yaklaşık olarak 76.8 kg.

alınmış ve 101.426 (%15.59) akçe ödenmiştir. 900 (%0.13) akçe tutarında yoğurt alınmıştır. Elbette mutfak için daha birçok yiyecek maddesi satın alınmıştır, ancak burada harcamalar içinde tutar olarak fazla yekûn tutmayan kalemlere yer verilmemiştir.³⁸

Cami için gerekli olan malzeme ve diğer harcamalar ise *be-cihet-i levâzımât-ı câmi'-i şerîf ve harc-ı sâire* başlığı altında yer almıştır. Bu harcamalar için 15.825 akçe ödenmiştir. Söz konusu harcama vakfın toplam giderlerinin %1.29'unu oluşturmaktadır. Yapılan bu ödemenin içinde kandiller için alınan zeytinyağı, buhur için gerekli olan öd ağacı, buhur-ı meryem, laden,³⁹ kitre, pamuk, iplik, balmumu gibi şeyler ve cami kayyımları için alınan battaniye ve hasır gibi malzemeler de bulunmaktadır.

İmaret mutfağı için gerekli olan malzemelere yapılan harcamalar *be-cihet-i ihrâcât-ı levâzımât-ı matbah-ı imâret-i âmire* başlığı altında yer almaktadır. Alınan malzemeler için vakfın toplam giderlerinin %1.4'üne tekabül eden 17.107 akçe harcama yapılmıştır. Aşure günü yapılan yemekler için alınan malzemeler *be-cihet-i ihrâcât-ı levâzımât-ı ta'âm-ı yevm-i Âşûrâ* başlığı altında kaydedilmiş ve 1.395 akçe tutarında harcama yapılmıştır. Toplam vakıf giderleri içinde bu harcama kaleminin payı yalnızca %0.11'dir.

Mevlid Kandili için yapılan harcamalar *be-cihet-i ihrâcât-ı levâzımât-ı ta'âm-ı Mevlûdü'n-Nebî aleyhi's-selâm* başlığında yer almaktadır. Bunun için toplam giderlerin %0.49'unu oluşturan 5.995 akçe harcama yapılmıştır. Vakfın faaliyetlerini sürdürmesi için gerekli olan mal ve hizmet alımları ile kiralama ifade eden çeşitli giderler *be-cihet-i ihrâcât-ı müteferrika* başlığı altında kaydedilmiştir ve H.1004 (1595/1596) yılında bu tutar toplam giderlerin %13.3'ünü oluşturmaktadır ve 162.990 akçedir. Bu masrafların içinde çeltik nehirlerine açılan sulama kanalları, vakıf defterleri ve diğer sandık için kullanılan kilit, Evkaf defterlerinde kullanılan kâğıt, Hankâh Şeyhi ve sofulara verilen kıyafet bedeli gibi kalemler yer almaktadır. Ayrıca hammal ve kalfa

³⁸ Mutfak için yapılan diğer malzeme alımları genellikle, zerd-alu (kayısı), alu-i siyah (erik), tarhun, maydanoz, meviz-i sürh (kırmızı/siyah üzüm), incir, börülce, fıstık, susam, armut, bakla, sabun, tarçın, un, odun, ispanak, peynir, nane, ceviz, havuç, kızılçık ve kına gibi ürünlerden oluşmaktadır.

³⁹ Laden ağacının zamkı, bkz. Fehmi Yılmaz, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2017, s.371.

ücretleri, tamirat masrafları da alt başlıklar halinde buraya kaydedilir. Son olarak *muhâsebe-i masârîf-i havâyic-i kiler-i imâret-i âmire* başlığı ise kiler muhasebesini içermektedir. Kilerden kullanılan malzemeler ve satın alınarak kilere giren malzemeler ilgili başlık altında takip edilebilmektedir.

b. H.1005 (1596 / 1597) YILI

Gelirler:

1596/1597 yılında vakfın toplam geliri 1.579.162 akçedir. Gelir kaleminin bileşenlerine bakıldığında 123.478 akçenin önceki dönemden devreden tutar olduğunu görmekteyiz. 200.000 akçe yedek olarak muhasebe kayıtlarına geçmiştir. 1.247.300 akçe ise mukataa gelirlerini göstermektedir. Dükkân kiralardan sağlanan gelir olan 2.150 akçe de vakfın gelirleri arasına kaydedilmiştir. Kira gelirlerinde önceki döneme göre ortaya çıkan belirgin bu artışın nedeni, talepte aşırı artış ya da enflasyondaki hızlı yükselişin yarattığı fahiş fiyatlar değil vakfa yeni dükkânların tahsis edilmiş olmasıdır. Mukataa gelirleri de bir önceki döneme göre artış göstermiştir. Gürleye Mukataası ve Saruhan Livası çeltik geliri yine vakıf gelirleri içinde en yüksek paya sahip kalemdir. Cârî dönem gelirlerinin %0.018'ine tekabül eden caminin cüz noktacısının geliri 234 akçedir. 6.000 akçe ise ağnam resmi tutarını ifade etmekte ve toplam cârî dönem gelirlerinin %0.47'sini oluşturmaktadır. Ağnam resminin vakıf gelirleri içinde yer alması dikkat çekicidir. Vakfa finansal destek sağlamak amacıyla bu vergi gelirin vakfa tahsis edildiği düşünülmektedir. Bu 6.234 akçe çeşitli gelirler olarak kaydedilmiştir. 2.150 akçe ise dükkân kirasından elde edilmiştir, cârî dönem gelirlerinin %0.17'sine tekabül etmektedir.

Tablo 3. Vakfın Gelirleri

	Toplam gelirlerin içindeki payı (%)	1005 (1596/1597)		Toplam gelirlerin içindeki payı (%)	1005 (1596/1597)
Gürleye Mukataası	%27,8	350.000	Melikli Mukataası	%5,17	65.000
Hüsâm Bey Mukataası	% 12,9	162.500	Halilbeyli Mukataası	%5,05	63.500

Denizliburnu Mukataası	%4,77	60.000	Yaka Köyü Mukataası	%2,15	27.000
Germiyancık Mukataası	%3,02	38.000	Andlucaözü Mukataası	%1,59	20.000
Kösederesi Mukataası	%6,23	78.333	Saruhan Livasındaki Çeltik Geliri	%20	251.300
Karıncalı Mukataası	%5,17	65.000	Bahadırılı Mukataası	%5,30	66.667
Dükkân Kirası	%0,17	2.150	Ağnam Resmi	%0,47	6.000
Cüz Noktacısının Geliri	% 0,018	234			
TOPLAM	1.255.684 akçe				

Giderler:

Vakfın giderleri toplamı 1.122.813 akçedir. Vakfın 268 görevlisine ve 3 zevâ'idhorâna ödediği maaş ve aylıkların toplamı 400.489 akçedir. Vakfın toplam giderlerinin %35.66'sı ödenen maaş ve aylıklardan oluşmaktadır. Bu tutarın 6.116 akçesi *el-müşâhere* olarak ödenmiştir. Bir önceki döneme göre çalışanlara ödenen aylık ve maaşların artış kaydettiği görülmektedir. Bu artış çalışan sayısının artmasından, Hankâh Şeyhi'nin yevmiyesine yapılan 10 akçe zamdan ve yine mübâşirlerin yevmiyesine yapılan zamdan kaynaklanmıştır.

Tablo 4. Vakıf Görevlilerine Ödenen Maaş ve Aylıklar

H.1005 (1596/1597)	Kişi sayısı	Yevmiye (akçe)	Toplam maaş ve aylık ödemeleri içindeki payı (%)	371 gün için yapılan ödeme (akçe)
Müderris	1	70	%6,48	25.970
Müderris'in Öğrencileri	19	6	%10,56	42.294
Hankâh Şeyhi	1	20	%1,85	7.420
Hankâh Şeyhinin Öğrencileri	12	1	%1,11	4.452
Mübâşir	6	5-50	%8,80	35.245
Cami Hizmetlileri	39	2-20	%18,71	74.948

Cami Müezzini	9	2-6	%3,98	15.953
Kayım ve Kandilci	9	3-5	%3,42	13.727
Hâfız	11	2-5	%2,31	9.275
Sabah Vakti Cüzhanları	31	1-2	%5,65	22.631
Oğle Vakti Cüzhanları	31	1-2	%5,65	22.631
İkinci Vakti Cüzhanları	31	1-2	%5,65	22.631
Tesbih Çekenler Cemaati	12	2-3	%2,31	9.275
Vakıf Tahsildarı ve Diğer Görevliler	21	2-7	%8,07	32.351
İmaret Hizmetlileri	25	2-10	%10,46	41.923
Server Ağa Mescidi görevlileri	3	1-3	%0,55	2.226
Zevâ'idhorân	3	2-10	%2,06	8.262
Uncuboz Köyü Camii Görevlileri	7	1-8	%2,31	9.275
TOPLAM	271		400.489 akçe	

Mutfak harcamaları kapsamında yiyecek alımları için toplam giderlerin %56.3'üne tekabül eden 633.100 akçe ödenmiştir. Bu kalemde önceki döneme göre bir düşüş yaşanmıştır. 26.712,5 vukiyye ekmek için 132.497 akçe ki mutfak harcamalarının %20.9'unu oluşturmaktadır, 8.237,5 vukiyye et için gıda alımlarının %27.8'ini oluşturan 176.488 akçe, 643 vukiyye sade yağ için 52.222 (%8.24) akçe ve 882 vukiyye bal için de 27.694 (%4.37) akçe ödenmiştir. Hububat cinsinden 201 Manisa kilesi pirinç için 100.561 (%15.88) akçe, 136 Manisa kilesi buğday için 20.320 (%3.2) akçe, 272 vukiyye nişasta için 4.353 (%0.68) akçe, 12 kile nohut için 3.289 (%0.51) akçe ödenmiştir. Yine mutfak için 58 vukiyye badem için 2.629 (%0.41) akçe ve 35 Manisa kilesi tuz için de 2.690 (%0.42) akçe ödenmiştir. Bu alımların dışında tutar bakımından daha az miktarda birçok ürün alımı yapılmıştır. İmaretin mutfağı için toplam vakıf giderlerinin %1.42'sine tekabül eden 15.950 akçe harcama yapılmıştır. Toplam giderlerin %0.04'ünü oluşturan 455 akçe mevlid okunması için yapılan harcamadır. Aşure günü yapılan yemekler için 1.222 akçe harcama yapılmıştır ve bu tutar toplam harcamaların %0.10'una tekabül etmektedir.

Cami için gerekli malzeme alımları ve yapılan diğer harcamalar için 18.332 (%1.63) akçe ödenmiştir. Bu rakam önceki dönem aynı kalem için harcanan tutardan fazladır. Yapılan bu ödemenin içinde kandiller için alınan zeytinyağı, buhur için gerekli olan öd ağacı, buhur-ı meryem, laden, kitre, pamuk, iplik, balmumu gibi şeyler ve cami kayyımları için alınan battaniye ve hasır gibi malzemeler bulunmaktadır. Nihayet toplam giderlerin %0.02 gibi oldukça küçük bir kısmını oluşturan 309 akçe dükkânlar için yapılan tamirat ve sair harcama tutarı olarak gösterilmiştir. Çeşitli harcamalar kalemi ise 52.956 (%4.71) akçeden oluşmaktadır.

c. H.1008 (1599/1600) YILI

Gelirler:

H.1008 (1599/1600) yılında vakfın toplam geliri 1.720.759 akçedir. Bu tutarın 630.474 akçesi önceki dönemden devretmiştir. Yine bir önceki döneme göre bu tutarın artması vakfın tahsilat sorunu yaşadığı şeklinde yorumlanabilir. 1.080.186 akçe, mukataa gelirlerini göstermektedir. Mukataa gelirlerinin bir önceki döneme göre azaldığı görülmektedir. Gürleye Mukataası ve Saruhan Livası'nın çeltik geliri yine en büyük paya sahip gelir kalemini oluşturmaktadır. Dükkân kiralardan elde edilen 4.671 akçe toplam vakıf gelirlerinin %0.42'sini oluşturmaktadır. Bu rakam bir önceki döneme göre dükkân kira gelirlerinde belirgin bir artışa delalet etmektedir. Bunun nedeni aşırı talep ya da enflasyon kaynaklı olmayıp vakfın akar getiren dükkân sayısındaki artıştır.

Tablo 5. Vakfın Gelirleri

	Toplam gelirlerin içindeki payı (%)	1008 (1599/1600)		Toplam gelirlerin içindeki payı (%)	1008 (1599/1600)
Gürleye Mukataası	%30,87	336.667	Melikli Mukataası	%4,40	48.000
Hüsam Bey Mukataası	%9,17	100.000	Halilbeyli Mukataası	%5,04	55.000
Denizliburnu Mukataası	%6,11	66.667	Yaka Köyü Mukataası	%2,56	28.000
Germiyancık Mukataası	%3,97	43.334	Andlucaözü Mukataası	%1,46	16.000

Kösederesi Mukataası	%6,54	71.334	Saruhan Livası Çeltik Geliri	%18,84	205.512
Karıncalı Mukataası	%3,51	38.334	Bahadırlı Mukataası	%6,11	66.667
Dükkân Kırası	%0,42	4.671	Cüz Noktacısının Geliri	%0,026	290
Çeşitli gelirler	%0,44	4.809	Ağnam resmi	%0,45	5.000
TOPLAM	1.094.956 akçe				

Giderler:

Vakfın giderleri toplamı 1.097.355 akçedir. Vakıf görevlilerine ödenen maaş ve aylıklar toplam giderlerin %37.45'ini oluşturmaktadır olup 411.066 akçedir. Bir önceki döneme göre vakfın ödediği maaş ve aylıklarda ciddi bir artış görülmektedir. Ortaya çıkan bu 10.577 akçelik artış, çalışan sayısının artmasından kaynaklanmaktadır. Mutfak için yapılan yiyecek alımları toplam giderlerin %51.9'unu oluşturmaktadır ve 570.075 akçeye karşılık gelmektedir. Diğer kalan kısım ise cami için gerekli malzeme alımları ve tamirat masrafları gibi giderlerden oluşmaktadır. Vakıf görevlilerine ödenen maaş ve aylıklar içinde zeva'idhorâna⁴⁰ yapılan ödemeye ilgili herhangi bir kayda rastlanmamıştır.

Tablo 6. Vakıf Görevlilerine Ödenen Maaş ve Aylıklar

H.1008 (/1599/1600)	Kişi sayısı	Yevmiye (akçe)	Toplam maaş ve aylık ödemeleri içindeki payı (%)	371 gün için yapılan ödeme (akçe)
Müderres	1	70	%6,31	25.970
Müderres'in Öğrencileri	19	6	%10,28	42.292
Hankâh Şeyhi	1	20	%1,80	7.420
Hankâh Şeyhinin Öğrencileri	12	1	%1,08	4.452

⁴⁰ Aslında şart-ı vâkıf olmamasına rağmen vakfın bütçe fazlasından ücret alan kişilerdir. İhtiyaç sahibi kimseler olabildikleri gibi yüksek rütbeli kimseler, emekli kadıaskerler, yeni görev yerini bekleyen kadıaskerlerden oluşabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özge Aslanmirza, *Surplus-Receivers (Zevaid-Horan) From Imperial Waqfs: Between Philanthropy and Political Economy*, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2017.

Mübâşir	6	5-50	%8,57	35.245
Cami Hizmetlileri	40	2-25	%20,12	82.733
Cami Müezzini	9	2-6	%3,88	15.953
Kayım ve Kandilci	9	3-5	%3,42	14.098
Hâfız	10	2-7	%2,25	9.275
Sabah Vakti Cüzhanları	31	1-2	%5,5	22.631
Oğle Vakti Cüzhanları	31	1-2	%5,5	22.631
İkinci Vakti Cüzhanları	31	1-2	%5,5	22.631
Tesbih Çekenler Cemaati	12	2-3	%2,25	9.275
Vakıf Tahsildarı ve Diğer Görevliler	20	2-5	%7,67	31.535
İmaret Hizmetlileri	38	2-10	%12,99	53.424
Server Ağa Mescidi Görevlileri	3	2-8	%0,54	2.226
Uncuboz Köyü Camii Görevlileri	7	1-3	%2,25	9.275
TOPLAM	280			411.066 akçe

İmaret mutfağı için çeşitli gıda ürünleri satın alınmıştır. Bu alımlar için 570.075 akçe harcama yapılmıştır. Bir önceki döneme göre mutfak harcamalarının azaldığı görülmektedir. Buna göre 5.677 Saruhan vukiyyesi et için gıda harcamalarının %20.5'ini oluşturan 117.244 akçe, 639 Saruhan keyli buğday için gıda harcamalarının %32.2'sine tekabül eden 184.082 akçe, 206 Saruhan keyli pirinç için 94.308 (%16.5) akçe, 256 vukiyye nişasta için 5.208 (%0.91) akçe, 912 vukiyye bal için 16.060 (%2.8) akçe, 499 vukiyye sade yağ için de 30.900 (%5.42) akçe ödenmiştir. Hububat cinsinden 5,5 keyl nohut için 1.674 (%0.29) akçe, kuruyemiş cinsinden 21 vukiyye badem için 1.033 (%0.18) akçe ödenmiştir. Karabiber için 900 (%0.15) akçe, 21 Manisa vukiyyesi âlû-yı siyah (kara erik) için 190 (%0.03) akçe, 328 dirhem safran için 1.214 (%0.21) akçe, 42 vukiyye mevîz-i sürh (kırmızı/siyah üzüm) için 336 (%0.05) akçe, 30 dirhem karanfil için 30 (%0.005) akçe, 20 kile tuz için ise 1.320 (%0.23) akçe ödenmiştir.

İmaretin ihtiyaçları için toplam vakıf giderlerinin %2.74'üne tekabül eden 30.177 akçe tutarında harcama yapılmıştır. Önceki döneme göre bu tutar artmıştır. Caminin ihtiyaçları için toplam vakıf giderlerinin %2.26'sını oluşturan 24.855 akçe tutarında malzeme alınmıştır. Bu masraf kalemi de önceki döneme göre artış göstermiştir. Mevlid okunması için 845 (%0.07) akçe, aşure günü yapılan için ise 1.161 (%0.10) akçe harcama yapılmıştır. Diğer giderler

kapsamında 58.314 (%5.31) akçe harcama yapılmıştır. Son veri olarak 862 (%0.078) akçe dükkân ve vakfa ait binalar, suyolları ve sair bölümlerin tamirâtı için harcanmıştır.

d. H.1009 (1600/1601) YILI

Gelirler:

Vakfın H.1009 (1600/1601) yılı içinde toplam gelirleri 1.696.511 akçe olarak kaydedilmiştir. Vakfın toplam gelir tutarı bir önceki döneme göre fazla değişmemiştir. Bu gelirin 1.062.002 akçesi mukataa gelirlerinden oluşmaktadır. Vakfın gelirleri içinde cârî dönem gelirlerinin %0.25'ine tekabül eden 2.700 akçe dükkân kirası ve %0.020'sine tekabül eden 215 akçe cüz noktacı-sının geliri de yer almaktadır. 627.794 akçe ise geçmiş yıldan devreden bakiye ile birlikte yedek tutarı da içermektedir.

Tablo 7. Vakfın Gelirleri

	Toplam gelirlerin içindeki payı (%)	H.1009 (1600/1601)		Toplam gelirlerin içindeki payı (%)	H.1009 (1600/1601)
Gürleye Mukataası	%31,19	333.334	Melikli Mukataası	%6,45	69.000
Hüsâm Bey Mukataası	%9,35	100.000	Halilbeyli Mukataası	%5,98	64.000
Denizliburnu Mukataası	%6,23	66.667	Yaka Köyü Mukataası	%2,61	28.000
Germiyancık Mukataası	%4,36	46.667	Andlucaözü Mukataası	%1,68	18.000
Kösederesi Mukataası	%7,54	80.667	Saruhan Livası Çeltik Geliri	%11,41	122.000
Karıncalı Mukataası	%4,55	48.667	Bahadırlı Mukataası	%7,95	85.000
Dükkân Kirası	%0,25	2.700	Cüz Noktacısı	%0,020	215
An-mahsûl-i küfe-i erz ki fûrûht/Pirinç Satışından Elde Edilen Gelir	%0,35	3.800			
TOPLAM					1.068.717 akçe

Giderler:

Vakfın giderleri 1.091.461 akçedir. Bu tutarın %37.6'sı vakıf görevlilerine ödenen maaş ve aylıklardan oluşmaktadır. Bunun 1.140 akçesi *el-miûşâhere* olarak kaydedilmiştir. Bir önceki döneme göre ödenen aylık ve maaş tutarı çok az miktarda değişiklik göstermiştir. Mutfak için yiyecek maddeleri alımı yapılmış ve toplam giderlerin %48.2'sine tekabül eden 526.470 akçe ödenmiştir. Geriye kalan meblağ ise cami için gerekli olan malzeme alımı ve tamirat masrafları gibi gider kalemlerinden oluşmaktadır.

Tablo 8. Vakıf Görevlilerine Ödenen Maaş ve Aylıklar

H.1009 (1600/1601)	Kişi sayısı	Yevmiye (akçe)	Toplam maaş ve aylık ödemeleri içindeki payı (%)	371 gün için yapılan ödeme (akçe)
Müderris	1	70	%6,58	27.112
Müderris'in Öğrencileri	19	6	%10,27	42.292
Hankâh Şeyhi	1	20	%1,8	7.420
Hankâh Şeyhi'nin Öğrencileri	12	1	%1,08	4.452
Mübâşir	6	5-50	%8,56	35.245
Cami Hademeliği Yapan	41	2-25	%19,56	80.507
Cami Müezzini	9	2-6	%3,87	15.953
Kayyim ve Kandilci	9	3-5	%3,42	14.098
Hâfız	11	2-5	%2,25	9.275
Sabah vakti Cüzhanları	31	1-2	%5,5	22.631
Oğle Vakti Cüzhanları	31	1-2	%5,5	22.631
İkinci Vakti Cüzhanları	31	1-2	%5,5	22.631
Tesbih Çekenler Cemaati	12	2-3	%2,25	9.275
Vakıf Tahsildarı ve Diğer Görevliler	19	2-5	%7,48	30.793
İmaret Hademeleri	28	2-10	%9,10	37.471
Ekmekçiler	8	3-12	%3,33	13.727
Server Ağa Mescidi Görevlileri	3	1-3	%0,54	2.226
Zeva'idhorân	2	2-10	%1,08	4.452
Uncuboz Köyü Camii Görevlileri	6	2-8	%2,25	9.275
TOPLAM	280			411.466 akçe

Vakıf görevlilerine ödenen maaş ve aylıkların toplamı bir önceki döneme göre neredeyse değişmemiştir. Görevli sayısı da bir önceki dönemle aynıdır. İmaret mutfağı için yapılan çeşitli gıda maddeleri alımları için 526.470 akçe harcama yapılmıştır. Bir önceki dönemle kıyaslandığında gıda maddeleri alımı için yapılan harcama tutarı azalmıştır. 6.727 Saruhan vukiyyesi et için toplam mutfak harcamalarının %25.72'sine tekabül eden 135.449 akçe, 639 Saruhan keyli buğday için % 34.9'una tekabül eden 184.082 akçe, 149 Saruhan keyli pirinç için 85.549 (%16.24) akçe, 215 vukiyye nişasta için 3.424 (%0.65) akçe, 662 vukiyye bal için 19.883 (%3.77) akçe, 296 kıyye yağ⁴¹ için 17.980 (%3.41) akçe ödenmiştir. Hububat ve kuruyemiş cinsinden 11 keyl nohut için 2.230 (%0.004) akçe, 65 vukiyye badem için 2.940 (%0.55) akçe ödenmiştir. Karabiber için 1.460 (%0.27) akçe, 59 Manisa vukiyyesi âlû-yı siyâh (kara erik) için 295 (%0.05) akçe, 560 dirhem safran için 2.950 (%0.56) akçe, 62 vukiyye mevîz-i sürh (kırmızı/siyah üzüm) için 474 (%0.09) akçe, 30 dirhem karanfil için 30 (%0.005) akçe ve 31 Manisa kilesi tuz için de 4.656 (%0.88) akçe ödenmiştir. Mutfak için gerekli daha birçok yiyecek maddesi satın alınmıştır, ancak toplam harcamalar içinde fazlaca yekûn tutmadıkları için burada ayrı ayrı zikredilmemiştir.

İlgili muhasebe kayıtlarında imaret mutfağı için gerekli olan malzeme alımlarında bir önceki döneme göre artış gözlenmektedir. Bu harcamalar kapsamında vakfın toplam giderlerinin %4'ünü oluşturan 43.686 akçe harcama yapılmıştır. Caminin ihtiyaçları için 12.961 (%1.18) akçe harcama yapılmıştır. Mevlid okunması için 510 (%0.04) akçe, dükkânların tamirâtı ve suyollarının onarımı için ise 922 (%0.08) akçe harcama yapılmıştır. Aşure günü yapılan yemekler için 1.523 (%0.13) ve diğer giderler için de 93.923 (%8.6) akçe harcama yapılmıştır.

e. H.1010 (1601/1602) YILI

Gelirler:

⁴¹ Sade yağ olduğu düşünülmektedir.

Vakfın gelirleri 999.885 akçedir. Bu tutarın 993.337 akçesi mukataa gelirlerini göstermektedir. Bir önceki döneme göre bu gelirlerde bir azalma görülmektedir. Kayıtlarda Melikli Mukataası'ndan gelir elde edildiği görülmemiştir. 6.548 akçe ise çeşitli gelirleri ifade etmekte ve içinde dükkân kirası, cüz noktacısının geliri ve pirinç satışından elde edilen gelir gibi kalemler yer almaktadır.

Tablo 9. Vakfın Gelirleri

	Toplam gelirlerin içindeki payı (%)	H.1010 (1601/1602)		Toplam gelirlerin içindeki payı (%)	H.1010 (1601/1602)
Gürleye Mukataası	%31,5	316.667	Melikli Mukataası		-
Hüsam Bey Mukataası	%9,94	100.000	Halilbeyli Mukataası	%4,47	45.000
Denizliburnu Mukataası	%5,65	56.851	Yaka Köyü Mukataası	%1,98	20.000
Germiyancık Mukataası	%5,88	59.125	Andlucaözü Mukataası	%1,98	20.000
Kösederesi Mukataası	%8,02	80.667	Saruhan Livası Çeltik Geliri	%18,96	190.625
Karıncalı Mukataası	%4,84	48.667	Bahadırlı Mukataası	%5,54	55.735
An-mahsül-i küfe-i erz ki fûrûht/Pirinç Satışından Elde Edilen Gelir	%0,12	1.300	Cüz Noktacısının Geliri	%0,032	328
Dükkân Kirası	%0,48	4.920			
TOPLAM			999.885 akçe		

Giderler:

Vakfın giderleri 1.142.640 akçedir. Bu meblağın %36.4'ünü oluşturan 416.673 akçelik miktar ödenen maaş ve aylıklardır. Aylık ve maaşların 782 akçesi *el-müşâhere* olarak kaydedilmiştir. Bir önceki döneme göre aylık ve maaş giderlerinin arttığı görülmektedir. Bu artışa neden olan en önemli unsur ise Müderrisin yevmiyesine yapılan zamdır. Mutfak için gıda maddeleri alımı yapılmış vakfın toplam giderlerinin %43.7'sini oluşturan 499.497 akçe harcanmıştır. Geriye kalan tutarlar ise cami için gerekli olan malzeme alımı ve tamiirat masrafları gibi giderlerden oluşmaktadır.

Tablo 10. Vakıf Görevlilerine Ödenen Maaş ve Aylıklar

H.1010 (1601/1602)	Kişi sayısı	Yevmiye (akçe)	Toplam maaş ve aylık ödemeleri için-deki payı (%)	371 gün için yapılan ödeme (akçe)
Müderris	1	80	%7,12	29.680
Müderris'in Öğrencileri	19	6	%10,15	42.294
Hankâh Şeyhi	1	20	%1,78	7.420
Hankâh Şeyhi'nin Öğrencileri	12	1	%1,06	4.452
Mübâşir	6	5-50	%8,54	35.616
Cami Hizmetlileri	39	1,5-25	%20,04	83.520
Cami Müezzini	9	2-6	%3,82	15.953
Kayım ve Kandilci	9	3-5	%3,38	14.098
Hâfız	11	2-5	%2,22	9.275
Sabah Vakti Cüzhanları	31	1-2	%5,43	22.631
Öğle Vakti Cüzhanları	31	1-2	%5,43	22.631
İkinci Vakti Cüzhanları	31	1-2	%5,43	22.631
Tesbih Çekenler Cemaati	11	2	%2,04	8.533
Vakıf Tahsildarı ve Diğer Görevliler	18	2-5	%6,76	28.196
İmaret Hademeleri	29	2-10	%9,25	38.579
Ekmekçiler	9	2-12	%3,47	14.469
Server Ağa Mescidi Görevlileri	3	1-3	%0,53	2.226
Zeva'idhorân	2	2-10	%1,06	4.453
Üncuboz Köyü Camii Görevlileri	6	2-8	%2,40	10.017
TOPLAM	278	416.673 akçe		

İmaret mutfağına alınan çeşitli yiyecek maddeleri için yapılan harcamanın tutarı 499.497 akçedir. Bir önceki döneme göre yine gıda alımlarında düşüş görülmektedir. 5.274 Saruhan vukiyyesi et için mutfak harcamalarının %21.9'unu oluşturan 109.680 akçe, 602 Saruhan keyli buğday için mutfak harcamalarının %17.1'ine tekabül eden 85.490 akçe, 1.602 Saruhan keyli piriç

için 72.786 (%14.5) akçe, 140 vukiyye nişasta için 2.601(%0.52) akçe, 799 vukiyye bal için 28.800 (%5.76) akçe, 305 vukiyye sade yağ için 18.581 (%3.71) akçe ödenmiştir. Hububat, kuruyemiş ve baharat cinsinden 10 keyl nohut için 1.586 (%0.31) akçe, 65 vukiyye badem için 2.906 (%0.58) akçe, karabiber için de 690 (%0.13) akçe ödenmiştir. 90 Manisa vukiyyesi âlû-yı siyâh (kara erik) için 203 (%0.04) akçe, 305 dirhem safran için 895 (%0.17) akçe ödenmiştir. 2,5 vukiyye mevîz-i sürh (kırmızı/siyah üzüm) için 479 (%0.09) akçe ödenmiştir. 30 dirhem karanfil alınmış ve 30 (%0.006) ve 43 Manisa kilesi tuz alınmış 1.986 (%0.39) akçe ödenmiştir. Mutfak için daha küçük miktarlarda birçok farklı yiyecek maddesi satın alınmıştır, bunların genel içerisindeki rakamsal büyüklüğü önemsiz olduğundan burada ayrıntıları zikredilmemiştir.

İlgili muhasebe kayıtlarında caminin ihtiyaçları için toplam vakıf giderlerinin %2.33'üne tekabül eden 26.725 akçe harcama yapılmıştır. İmaret mutfakı için yapılan 38.070 akçelik harcama toplam vakıf giderlerinin %3.33'ünü oluşturmaktadır. Dükkânların bakım ve onarım masrafları, keza suyuollarının tamirâtı için 2.179 (%0.19) akçe harcama yapılmıştır. Cami tamirâtı için 23.811 (%2.08), Mevlid Kandili için ise 6.841 (%0.59) akçe harcanmıştır. Aşure malzemesi için de 1.544 (%0.13) akçe harcanmıştır. Nihayet çeşitli giderler kapsamında yapılan harcamalar 127.300 (%11.14) akçe olarak kaydedilmiştir.

f. H.1012 (1603 / 1604) YILI

Gelirler:

H.1012 (1603/1604) yılı içinde vakfın toplam gelirleri 1.500.693 akçe olup 978.315 akçelik kısmı mukataa gelirleridir. Buna göre bir önceki döneme nispetle mukataa gelirleri azalmıştır. Kayıtlarda dikkat çeken bir diğer nokta ise bir önceki yıldan devreden 511.498 akçe tutarındaki yüksek bakiyedir. Söz konusu meblağın yüksek olması vakfın tahsilat sorunu yaşamış olması ihtimalini düşündürmektedir. Kayıtlardaki 10.880 akçelik bölüm ise çeşitli gelirleri ifade etmektedir.

Giderler:

Vakfın toplam giderleri 1.034.702 akçedir. Bu tutarın %40.95'ini oluşturan 423.774 akçelik bölüm maaş ve aylıklar için yapılan ödemelerdir. Aylık ve maaşların 3.210 akçesi *el-müşâhere* olarak kaydedilmiştir. Bir önceki dö-

neme göre aylık ve maaş giderleri artmıştır. Cami hizmetlilerine yapılan ödemenin, söz konusu artışın kaynağı olduğu görülmektedir. Mutad bir gider kalemi olarak mutfak için yiyecek alımı yapılmış ve toplam giderlerin %47.44'üne tekabül eden 490.887 akçe harcama yapılmıştır. Geriye kalan harcama kalemleri ise cami için gerekli olan malzeme alımı ve tamirat masrafları gibi giderlerden oluşmaktadır.

Tablo 11. *Vakıf Görevlilerine Ödenen Maaş ve Aylıklar*

H.1012 (1603/1604)	Kişi sayısı	Yevmiye (akçe)	Toplam maaş ve aylık ödemeleri içindeki payı (%)	371 gün için yapılan ödeme (akçe)
Müderris	1	80	%7	29.680
Müderris'in Öğrencileri	19	6	%9.98	42.294
Hankâh Şeyhi	1	20	%1.75	7.420
Hankâh Şeyhi'nin Öğrencileri	12	1	%1.05	4.452
Mübâşir	-		%8.36	35.466
Cami Hademeleri	-		%22.11	93.734
Cami Müezzini	9		%3.76	15.953
Kayyım ve Kandilci	-		%2.97	12.614
Hâfız	11		%2.18	9.275
Sabah Vakti Cüzhanları	31		%5.34	22.631
Öğle Vakti Cüzhanları	31		%5.34	22.631
İkinci Vakti Cüzhanları	31		%5.34	22.631
Tesbih Çekenler Cemaati	12		%2.18	9.275
Vakıf Tahsildarı ve Diğer Görevliler	18		%7.09	30.051
İmaret Hademeleri	-		%8.14	34.503
Ekmekçiler	9		%3.41	14.469
Server Ağa Mescidi Görevlileri	3		%0.52	2.226
Zeva'idhorân	2		%1.05	4.452
Uncuboz Köyü Camii Görevlileri	6		%2.36	10.017
TOPLAM	196		423.774 akçe	

İlgili muhasebe kayıtlarında imaret mutfağı için 490.887 akçe harcama yapılmıştır. Mutfak için gerekli olan çeşitli malzeme alımları için toplam gi-

derlerin %4.05'ini oluşturan 41.925 akçe tutarında harcama yapılmıştır. Caminin ihtiyaçları için toplam giderlerin %3.86'sını oluşturan 10.042 akçelik harcama yapıldığı görülmektedir. Kayıtlardaki 68.074 (%6.5) akçelik gider ise yapılan çeşitli harcamaları göstermektedir.

g. H.1017 (1608-1609) YILI

Gelirler:

İncelediğimiz dönemin son yılı olan H.1017 (1608/1609)'da vakfın toplam gelirleri 1.642.692 akçedir. Bu tutarın 1.080.965 akçesi mukataa gelirlerini göstermektedir. Bu rakam toplam gelirlerin yaklaşık %65'ini ifade etmektedir. Bir önceki döneme göre bu gelir kaleminde artış görülmektedir. Melikli Mukataası'nın geliri bir önceki dönem kayıtlarında rastlanmamıştır, ancak incelenen dönemde 44.000 akçe tutarında gelir görülmektedir. Dikkat çeken nokta ise Saruhan Livası çeltik gelirlerinde yaşanan azalmadır. 522.311 akçesi ise geçen yıldan devreden bakiyedir. 38.886 akçe ise diğer/müteferrik gelirler kapsamında gösterilmiştir. Bu gelirin 12.789 akçesi dükkân kirasıdır toplam gelirlerin %1.14'ünü oluşturmaktadır. Geriye kalan meblağın içinde ise tahlil satışından elde edilen gelir yer almaktadır. Dükkân kiralardan yukarıda belirttiğimiz nedenlerden ötürü elde edilen gelir artışı dikkat çekicidir.

Tablo 12. Vakfın Gelirleri

	Toplam gelirlerin içindeki payı (%)	H.1017 (1608/1609)		Toplam gelirlerin içindeki payı (%)	H.1017 (1608/1609)
Gürleye Mukataası	%30,64	343.334	Melikli Mukataası	%3,92	44.000
Hüsam Bey Mukataası	%12,94	145.000	Halilbeyli Mukataası	%5,71	64.000
Denizliburnu Mukataası	%5,53	62.000	Yaka Köyü Mukataası	%3,58	40.200
Germiyancık Mukataası	%6,67	67.333	Andlucaözü Mukataası	%1,60	18.000
Kösederesi Mukataası	%7,75	86.833	Çeltik Geliri	%8,05	90.265
Karıncalı Mukataası	%4,81	54.000	Bahadırılı Mukataası	%5,89	66.000
Dükkân Kirası	%1,14	12.789	Kıbtiyân vergisi	%0,047	530

Cüz Noktacısının geliri	%0,10	1.164	Çeşitli gelirler	%2,22	24.933
TOPLAM	1.120.381 akçe				

Giderler:

Vakfın giderleri 1.181.567 akçedir. Bu tutarın 420.714 akçesi maaş ve aylıklardan oluşmaktadır ve toplam vakıf giderlerinin %35.6'sını oluşturmaktadır. Maaş ve aylıklar için yapılan harcama, bir önceki döneme göre azalmıştır. Bunun nedeninin çalışan sayılarındaki azalma olduğu düşünülmektedir. Mutfak için toplam giderlerin %47.8'ini oluşturan 565.522 akçelik yiyecek alımı yapılmıştır. Geriye kalan tutarlar ise cami ve mutfak için gerekli olan malzeme alımı ve tamirat masrafları gibi giderlerden oluşmaktadır.

Tablo 13. Vakıf Görevlilerine Ödenen Maaş ve Aylıklar

H.1017 (1608/1609)	Kişi sayısı	Yevmiye (akçe)	Toplam maaş ve aylık ödemeleri içindeki payı (%)	371 gün için yapılan ödeme (akçe)
Müderriş	1	80	%7.05	29.680
Müderriş'in Öğrencileri	19	6	%10	42.294
Hankâh Şeyhi	1	20	%1.76	7.420
Hankâh Şeyhi'nin Öğrencileri	12	1	%1.05	4.452
Mübâşir	8	5-50	%8.28	34.874
Cami Hizmetlileri	48	2-25	%22.31	93.863
Cami Müezzini	9	2-6	%3.79	15.953
Kayım ve Kandilci	8	3-5	%2.99	12.614
Hâfız	11	2-5	%2.20	9.275
Sabah Vakti Cüzhanları	31	1-2	%5.37	22.631
Oğle Vakti Cüzhanları	31	1-2	%5.37	22.631
İkinci Vakti Cüzhanları	31	1-2	%5.37	22.631
Tesbih Çekenler Cemaati	12	2-5	%2.38	10.017
Vakıf Tahsildarı ve Diğer Görevliler	19	2-5	%7.14	30.051
İmaret Hizmetlileri	25	2-10	%7.76	32.648
Ekmekçiler	9	2-5	%3.26	13.727
Server Ağa Mescidi Görevlileri	3	1-3	%0.52	2.226
Zeva'idhorân	2	2-10	%1.05	4.452

Uncuboz Köyü Camii Görevlileri	4	2-8	%2.20	9.275
TOPLAM	284	420.714 akçe		

İncelediğimiz muhasebe kayıtlarına göre imaret mutfağı için çeşitli harcamalar yapılmış ve karşılığında 565.522 akçe ödenmiştir. Bu kapsamda 4.408 vukiyye, 770 dirhem et için mutfak harcamalarının %24.5'ini oluşturan 138.556 akçe, 550 Manisa keyli (Manisa kilesi) ve 6,5 ölçek buğday için 163.247 (%28.8) akçe, 71 Manisa kilesi ve 6,5 ölçek pirinç için 29.823 (%5.27) akçe ödenmiştir. Alınan nişasta için ise 63 (%0.011) akçe ödenmiştir. 141,5 vukiyye bal için 4.700 (%0.83) akçe, 156,5 vukiyye sade yağ için 11.725 (%2.07) akçe ödenmiştir. Hububat, kuruyemiş ve baharat cinsinden 830 (%0.14) akçe tutarında nohut, 830 (%0.14) akçe tutarında badem ve 271 dirhem karabiber alınmış ve 91 (%0.016) akçe ödenmiştir. "Bahâ-i âlû-yı siyâh" şeklinde kaydedilen kara erikten 1 Manisa vukiyyesi alınmış ve 13 (%0.002) akçe ödenmiş, 120 dirhem safran alınmış 300 (%0.05) akçe, 32 Manisa kilesi ve 3 ölçek tuz alınmış 3.237 (%0.57) akçe ödenmiştir. Önemli olanlarını belirttiğimiz bu kalemlerin dışında mutfak için az miktarda daha birçok yiyecek maddesi satın alınmıştır.

Mutfak ve kilerin ihtiyaçları için toplam vakıf giderlerinin %2.25'ine tekabül eden 26.654 akçe harcama yapılmıştır. Cami masrafları için toplam giderlerin %1.16'sını oluşturan 13.805 akçe tutarında harcama yapıldığı anlaşılmaktadır. Dükkânların ve imaretin tamirâtı için gerekli olan malzeme alımları için 609 (%0.05) akçe harcama yapılmıştır. Çeşitli giderler kapsamında ise 177.462 (%15.01) akçe tutarında harcama yapılmıştır.

Tablo 14. Vakfın Ana Gelir ve Gider Kalemleri

Hicri/ Miladi	1004 (1595/96)	1005 (1596/97)	1008 (1599/00)	1009 (1600/01)	1010 (1601/02)	1012 (1603/04)	1017 (1608/09)
Vakfın cârî Dönem Gelirleri	1.192.627	1.255.684	1.094.956	1.068.717	999.885	989.195	1.120.381
Dükkân Kirası	300	2.150	4.671	2.700	4.920		12.789
Mukataa Gelirleri	1.191.992	1.247.300	1.080.186	1.062.002	993.337	978.315	1.080.965
Cüz Nokta- cısının Geliri	335	234	290	215	328		1.164
Ağnam Resmi		6.000	5.000				
Kıbtıyan Vergisi							530

Tarımsal Ürün Satışından Elde Edilen Gelir				3.800	1.300		
Çeşitli Gelirler			4.809			10.880	24.933
Toplam Giderler	1.221.402	1.122.813	1.097.355	1.091.461	1.142.640	1.034.702	1.204.766
Maaş Odemeleri	367.915	400.489	411.066	411.466	416.673	423.774	420.714
Mutfak Harcamaları	650.175	633.100	570.075	526.470	499.497	490.887	565.522
Cami İçin Gerekli Malzeme Alımı	15.825	18.332	24.855	12.961	26.725	10.042	13.805
İmaret Mutfağı için Malzeme Alımı	17.107	15.950	30.177	43.686	38.070	41.925	26.654
Aşure Günü İçin Malzeme Alımı	1.395	1.222	1.161	1.523	1.544		
Mevlid Kandili İçin Malzeme Alımı	5.995	455	845	510	6.841		
Tamirat Giderleri		309	862	922	25.990		609
Çeşitli Giderler	162.990	52.956	58.314	93.923	127.300	68.074	177.462
	-28.775	132.871	-2.399	-22.744	-142.755	-45.507	-84.385

Vakfın faaliyetlerine ilişkin gelir-gider dengesini içeren bu son tablo vakfın mali görünümünü özetler niteliktedir. Bu tabloda önceki yıllardan devreden bakiyeler yer almamakta, yalnızca câri dönemde elde ettiği gelirler ve yaptığı harcamalar bulunmaktadır.

Sonuç Ve Değerlendirme

1596-1609 yılları arasında mali vaziyetini değerlendirdiğimiz Manisa Muradiye Külliyesi yüksek bütçeli bir 'Sultan Vakfı'dır. Bünyesinde barındırdığı tarım arazileri ve dükkânlardan elde ettiği gelirle faaliyetlerini sürdüren vakıf, şehrin bir takım kamusal hizmetleri ve ihtiyaçlarını giderme yanında istihdam yaratmak suretiyle de şehrin iktisadi yapısını olumlu yönde etkilemiştir. Vakfın imarethanesinde yoksullar için düzenli olarak yemek pişirilmiş, bu amaçla mutfak harcamaları için gıda maddeleri satın alınması iktisadi açıdan şehirde önemli bir talep yaratmıştır. Öyle ki Manisa'da XVI. yüzyılın ikinci yarısında şehrin en önemli koyun eti tüketicisi imaretlerdir. Bununla birlikte vakıf aynı olarak tahsil ettiği buğday, arpa ve pirinç gibi ürünleri piyasada satarak gelir elde etmiştir. Bu niteliğiyle vakıf pazarda arz ve talep dengeleri bakımından da önemli bir aktördür, diğer bir ifadeyle, bağlı köylerden aynı olarak temin ettiği ihtiyaç fazlası ürünü piyasaya arz eden, aynı

zamanda imaretler marifetiyle birçok farklı türde malı tüketen önemli bir piyasa faktörüdür. Vakfın sosyal açıdan Manisa şehrinin gelişimini de etkilediği görülmektedir. Genellikle tüm Anadolu şehirlerinde vakıfların çevresi şehirleşmenin ve nüfusun yoğun olduğu bölgelerdir ve Manisa için de bu durum geçerlidir.

H.1004 (1595/1596)-H.1017 (1608/1609) yılları, Anadolu'da Celali İsyancıları'nın hüküm sürdüğü bir dönemdir. Bu nedenle köylü baskı altında ve zorla toprağını terk etmiş, tarımsal üretim azalmış, köylerden şehirlere göç hızlanmış, şehirlerde artan nüfus iş bulmakta sorun yaşamış ve toplumsal huzursuzluklar önceki dönemlerle mukayese edilmeyecek ölçüde artmıştır. XVII. yüzyılın başlarında, Celali İsyancıları'nın yarattığı kaos nedeniyle Anadolu'nun iç kesimlerinde köylerini terk eden halkın bir kısmının Manisa bölgesine yerleştiği bilinmektedir. Şehrin etrafının surlarla çevrili olması, çevresine nispetle daha güvenli bir bölge olarak değerlendirilmesine yol açmış olmalıdır. Ayrıca şehrin III. Murad döneminde avarız vergisinden muaf kılınması da cazibe merkezi haline gelmesine katkıda bulunmuş olmalıdır. Anadolu'da iktisadi koşulların giderek zorlaşmasına yol açan Celali İsyancıları'nın Manisa bölgesinde de etkili olduğu muhakkaktır. Ancak söz konusu dönemi kapsayan incelediğimiz vakıf muhasebe defterlerinde vakfın faaliyetlerine devam etmesini engelleyecek nitelikte belirgin bir bulguya rastlanmamıştır.

Vakfın varidatı içinde dükkân kiralardan elde ettiği gelirler çok önemli bir yekûn teşkil etmediği için genel mali dengeyi olumsuz yönde etkilemekten uzaktır. Dükkân kira gelirlerindeki belirgin artışlar, talepte keskin artışlardan ya da enflasyon nedeniyle oluşan fahiş fiyatlardan değil, vakfın dükkân sayısındaki artıştan kaynaklanmaktadır. Muradiye Vakfı'nın akarı içinde tarım arazilerinin büyük bir paya sahip olması nedeniyle, vakfın mukataa gelirlerinden elde ettiği gelir seviyesi çok daha yüksektir, dolayısıyla vakfın mali durumunu etkileme potansiyeli de yüksektir. Vakfın mukataa gelirleri H.1004 (1595/1596) yılı ile H.1017 (1608/1609) yılları arasında azalmıştır. Bu dönem içinde Gürleye Mukataası'nın bedeli 398.000 akçeden 343.334 akçeye, Hüsam Bey Mukataası'nın bedeli 160.000 akçeden 145.000 akçeye, Saruhan Livası çeltik geliri 206.492 akçeden 90.265 akçeye, Karıncalı Mukataası'nın bedeli ise 60.000 akçeden 54.000 akçeye düşmüştür. Bu düşüşlerin sebebi peşin tahsilatlardır. Bir sonraki yılın gelirine mahsuben peşin tahsilat yapılması, vakfın mali açıdan zor bir dönemden geçtiği şeklinde

yorumlanabilir. Dolayısıyla vakfın bu dönemde kısa süreli bir mali sıkıntı yaşadığını söylemek mümkündür. Diğer mukataaların bedeli ise artmıştır. Melikli Mukataası'nın bedeli 41.000 akçeden 44.000 akçeye, Halilbeyli Mukataası'nın bedeli 36.000 akçeden 64.000 akçeye, Denizliburnu Mukataası'nın bedeli 60.000 akçeden 62.000 akçeye, Yaka köyü mukataasının bedeli 27.000 akçeden 40.200 akçeye, Germiyancık Mukataası'nın bedeli 48.667 akçeden 67.333 akçeye, Andlucaözü Mukataası'nın bedeli 14.500 akçeden 18.000 akçeye, Kösederesi Mukataası'nın bedeli 78.334 akçeden 86.833 akçeye, Bahadırli Mukataası'nın bedeli ise 62.000 akçeden 66.000 akçeye yükselmiştir.

Toplam giderlere bakıldığında, incelenen dönem içinde giderlerde azalış dikkat çekmektedir. Bu düşüşün detayları incelendiğinde mutfak harcamaları azalırken, çalışanlara ödenen maaş ve aylıkların arttığı görülmektedir. Ancak bu artış ve azalışlar yüksek montanlı ve sürekli değildir, keskin iniş çıkışlar göstermemekte ve bir trend oluşturmamaktadır. Vakıf muhasebe kayıtlarına göre H.1004 (1595/1596)-H.1017 (1608/1609) yılları arasında vakfın büyük ve derin bir mali kriz yaşadığını gösteren bulgulara rastlanmamıştır. Elbette Muradiye Vakfı farklı siyasi, idari ve iktisadi sebeplerle dönemsel kısa süreli mali sorunlar yaşamıştır, bununla birlikte faaliyetlerinde belirgin bir aksama meydana gelmemiştir. Ancak müteakip yıllara ait uzun süreli muhasebe kayıtlarına ulaşıldığı takdirde bu konuda daha kapsamlı bir değerlendirme yapılması ve daha net sonuçlara varılması mümkün olacaktır. Son olarak şunu vurgulamakta yarar var ki bu makaledeki verilerin, incelenen dönemde Manisa'da faal diğer vakıfların muhasebe defterleri, Şer'iyeye Sicilleri ve Mühimme Defterleri'ndeki bilgilerle birlikte değerlendirilmesi, şehrin iktisadi koşulları hakkında daha kapsamlı değerlendirmelere imkân verecektir.

KAYNAKÇA

- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi-Defter (TS.MA.d), nr. 3568 01-011/H-23-04-1162
- ASLANMİRZA, Özge, *Surplus-Receivers (Zevaid-Horan) From Imperial Waqfs: Between Philanthropy and Political Economy*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 2017.
- BARKAN, Ömer, Lütfi, "İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 23/1-2 (1962-63), 239-296.

- BERKİ, Ali Himmet, "Hukuki ve İctimai Bakımdan Vakıf", *Vakıflar Dergisi*, tıpkı basım, 5, (2006), 9-13.
- ERDEM, Yücel, "Manisa Muradiye Camii ve Külliyesi", *Vakıflar Dergisi*, VII (1968), 207-214.
- ERGENÇ, Özer, "Osmanlı Şehrindeki 'Mahalle'nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları*, IV (1984), 69-78.
- EMECEN, Feridun, "Manisa Muradiye Camii İnşasına Dair", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 13 (1987), 177-194.
- _____, *Tarihin İçinde Manisa*, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları, Manisa 2007.
- _____, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013.
- GÜRAN, Tefik, *Ekonomik ve Mali Yönleriyle Vakıflar, Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa Vakıfları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006.
- KAYHAN, Orbay, "Vakıfların Bazı Arşiv Kaynakları: Vakfiyeler, Şeriye Sicilleri, Mühimmeler, Tahrir Defterleri ve Vakıf Muhasebe Defterleri", *Vakıflar Dergisi*, 29 (2006), 27-41.
- _____, "Bursa'da Sultan II. Murad Vakfı'nın Mali Tarihi 1608-1641", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 61/2 (2011), 293-322.
- _____, "Orhan Gazi Vakfı'nın Mali Tarihinden Bir Kesit 1593-1641", *Vakıflar Dergisi*, 38 (2012), 63-84.
- _____, "Edirne Muradiyye Vakfı'nın Mali Yapısı ve Gelişimi", *Belleten*, 78 (2014), 983-1031.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, "Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekamülü", *Vakıflar Dergisi*, II (1942), 1-35.
- NAGATA, Yuzo, "16. Yüzyılda Manisa Köyleri: 1531 Tarihli Saruhan Sancağına Ait Bir Tahrir Defterini İnceleme Denemesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 32 (1979), 734-756.
- ÖZCAN, Tahsin, *Osmanlı Para Vakıfları-Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, Ankara 2003.
- SU, Kâmil, *Mimar Sinan'ın Eserlerinden Muradiye Camii*, İstanbul 1940.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, "XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu", *Vakıflar Dergisi*, 18 (1984), 5-41.
- _____, "Vakıf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XLII (2012), 479-486.
- YILMAZ, Fehmi, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Gökkuşbe Yayınları, İstanbul 2017.
- Elektronik Kaynaklar:

Murat, Çizakça, “Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutu”, [https://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/Osmanli_Donemi_Vakiflarinin_Ekonomik_Boyutlari_\(1\).pdf](https://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/Osmanli_Donemi_Vakiflarinin_Ekonomik_Boyutlari_(1).pdf) [Erişim Tarihi 28.03.2022].

“BALANCE SHEET ANALYSIS OF MANİSA
MURADIYE WAQF BETWEEN 1596-1609”

Abstract

In addition to their economic functions and the important public services they perform, waqfs are the subject of many researches in terms of being the most important indicators of the socio-economic appearance of the cities. Presence of agricultural lands within the donated revenues allows access to information on agricultural production such as harvest and product prices. From the 'Waqfs Accounting Books', which contain important and detailed data in terms of economic functions of waqfs and social and economic history research, besides the employment potential created, product prices, wages, daily wages, number of employees, repair and maintenance services they perform, as well as important public services they perform. Manisa Muradiye Waqf is one of the largest and most important waqfs of Manisa. It derived the major part of its huge income from rural revenue sources. This study examines financial situation of the waqf between the end of the 16th century and the early 17th century. The period covered the effects of the Celali Revolts were observed intensely. Despite this, it was observed that the waqf continued to operate despite short-term financial difficulties and did not experience a deep crisis.

Keywords

Manisa, Waqf of Muradiye, Waqf, Accounting Books, Balance Sheet.